

NatuurHistorische Tijdingen

Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (KNNV)
Afdeling Roosendaal

Januari 2023 Winter

**Mossenonderzoek op de
Brabantse Wal, pag. 22**

INHOUD

Colofon	3
Voorwoord van de voorzitter	4
Uitnodiging voor nieuwjaarswandeling en -borrel	5
Even voorstellen: Micha Beuriot	6
Excursies	7
Lezingen	8
Excursie, thema bosbodems	9
Veldgids hommels van Nelderland en België, boekbespreking	12
Rover- en Bokkenven: is er leven na de watercrassula?	13
Het Geleedpotigenboek, boekbespreking	21
Mossenwerkgroep KNNV Roosendaal: onderzoek op de Brabantse Wal	22
De natuur- en klimaatbestendige toekomst van Roosendaal	30
Veelpoot, blad van de Landelijke Insectenwerkgroep van de KNNV	35
Contactgegevens	36

Staartmees, Frank Visch

NHT

NHT is het kwartaalblad van KNNV Roosendaal, vereniging voor veldbiologie. Verspreiding van de NHT vindt plaats per e-mail.

Redactie

Annemarie Weldring

Assistentie: Gerrit Groeneweg, Guus Dekkers

Redactieadres

redactie@roosendaal.knnv.nl

Overname van artikelen is alleen toegestaan na toestemming van de redactie en de auteur.

Omslag

Met klok mee: treurwilgen, paarden van Frank Visch; sloot met knotwilgen, roodborst in tuin, varen van Marijke Niquet.

Kopij

Sturen naar redactieadres tot 3 weken voor verschijningsdatum. Verschijningsdata: ca. 1 jan. - 1 april - 1 juli - 1 okt. De redactie behoudt het recht om redactionele aanpassingen te doen.

Advertenties

Johan de Graaf: penningmeester@roosendaal.knnv.nl

Donateurs

U kunt zich aanmelden als donateur bij Johan de Graaf penningmeester@roosendaal.knnv.nl, of uw donatie overmaken op IBAN NL64 INGB 0005 2527 76, t.n.v. KNNV afd. Roosendaal.

Website

www.knnv.nl/roosendaal

Facebook:

- KNNV afdeling Roosendaal
- paddenstoelenwerkgroep KNNV Roosendaal
- zoogdierenwerkgroep KNNV Roosendaal
- planten- en mossenwerkgroep KNNV Roosendaal (voor leden)

Contact

KNNV afdeling Roosendaal

Dennescheerderdreef 11, 4707 PK Roosendaal

Bankrekening: NL64 INGB 0005 2527 76

e-mail: info@roosendaal.knnv.nl

Website: www.knnv.nl/roosendaal

Lidmaatschap voor 2022:

Leden € 23,-, huisgenootleden € 8,-, jeugdleden (12 - 25 jaar)

€ 5,-. Leden en jeugdleden ontvangen het landelijke blad Natura 4 keer per jaar en de NHT. Voor alle info kijkt u op de website.

Kopij

- Lever de kopij tijdig in bij redactie@roosendaal.knnv.nl
- Grootte foto's ten minste 1 mb

COPYRIGHT foto's

Bij foto's wordt steeds de naam van de fotograaf vermeld. Wanneer een foto niet door de auteur zelf is gemaakt is schriftelijk toestemming nodig van de maker ervan. Zonder deze toestemming kan een foto niet in de NHT worden geplaatst.

NHT's op website

De NHT wordt een maand na uitgave op de website geplaatst. Houd hiermee rekening bij het aanleveren van uw kopij. Raadpleeg bij twijfel de coördinator van uw werkgroep.

De webversie van de NHT is ontdaan van persoons-informatie.

Toine Kalis winter

Foto's op deze pagina: Toine Kalis

Voorwoord van de voorzitter

Beste leden,

We staan alweer op een scheidslijn: drukke feestdagen en het begin van een nieuw jaar.

Voor mij is het alsof het gisteren was, of in ieder geval heel kort geleden dat we ook deze overgang maakten. Verschil met de vorige keer is wel dat de contact-barrière van corona gelukkig grotendeels is geslecht.

Ondanks dat het kort geleden lijkt, is er het afgelopen jaar veel gebeurd. We hebben een verlaat jubileumfeest gevierd en afscheid genomen van dierbaren. Verder is er binnen onze afdeling veel werk verzet, waarvan we aan het begin van het volgende jaar weer een mooi verslag kunnen verwachten.

Deze tijd is om stil te staan bij alle activiteiten die we hebben gehad met onze werkgroepen en de mooie dingen die we hebben ontdekt tijdens onze excursies en inventarisaties. De mooie dingen die ons verbinden met de KNNV, waardoor we als “familie” door de natuur zwerven en voor de natuur zorgen. Want daarvoor zijn we samen aan de slag gegaan; om te behouden, verzorgen en vergroten van de schoonheid en diversiteit van de Natuur, zowel in onze omgeving als in het grotere geheel. Ik hoop dat we dit de komende tijd ook kunnen voortzetten.

Ik dank iedereen, mede namens het bestuur, voor zijn inbreng en support en wens u en uw dierbaren een gezellige jaarwisseling en een gezond 2023.

Linda van Meer

Foto kerstkaart Linda van Meer

UITNODIGING

Na twee jaar van corona mogen we eindelijk weer een nieuwjaarsreceptie en wandeling organiseren.

KOM JE OOK op 15 januari 2023?

14.00 uur verzamelen voor wandeling
(voor het T-Huis)

14.15 uur start wandeling

15.00 uur Nieuwjaarsborrel in het MEC

We wensen jullie allemaal prachtige feestdagen toe en een gezond 2023.

Bedankt voor je inzet! Namens KNNV – IVN en bestuur & coördinatoren MEC Roosendaal

koffie met

- appelgebak
- warme wafels
- bosvruchtentaart
- warme chocomel met slagroom
- **twist**drank voor de kinderen
(zonder kleurstoffen, niet-koolzuurhoudend)

Dennescheerdersdreef 11, 4707 PK Roosendaal | 0165 - 54 64 38
info@brasserie-t-huis.nl | www.brasserie-t-huis.nl

Even voorstellen...

Ik ben Micha Diepstraten-Beuriot en met ondersteuning van mijn man Frans Diepstraten zal ik vanaf 1 januari het onderdeel communicatie op mij nemen. Momenteel ben ik schuldhelpverlener bij de gemeente Zoetermeer maar ik ben bezig met een carrièreswitch. Ik hoop snel aan het werk te kunnen als ecooloog. Ik volg hiervoor sinds 1,5 jaar de opleiding Bos- en Natuurbeheer op de Van Hall Larenstein in Velp en heb nog 2,5 jaar te gaan.

Als hobby ga ik graag op pad in de natuur met mijn camera. De ervaringen die ik opdoe deel ik graag in mijn eigen gemaakte blogs en vlogs op mijn website michasnatuurbelevingen.com. Samen met mijn man ga ik graag op vakantie om de natuur in andere streken te ontdekken, zowel in als buiten Nederland.

Mijn man heeft twee kinderen van 6 en 9 jaar. Ook hen neem ik graag mee in mijn ervaringen in de natuur. Ze vinden het gelukkig ook erg interessant.

Naast deze hobby's ben ik ook actief als vrijwilliger bij de planten-, vogel- en fotowerkgroep van de KNNV Roosendaal. Ik kan helaas niet altijd overal bij zijn, maar ik vind het leuk om van elk van deze groepen iets te leren. Ik zou het liefst voor alle werkgroepen vrijwilliger willen zijn maar dat lijkt mij een beetje teveel. Echter hoop ik in het aankomende jaar wel een keer mee te lopen met elke werkgroep om kennis met jullie te maken.

Voor wat betreft de communicatie hoop ik door middel van het huidige beleidsplan van de KNNV een gangbaar werkplan te kunnen opstellen om de beoogde doelen te behalen. Om de KNNV-leden van Roosendaal hierbij te betrekken zal ik in januari een enquête versturen om zo ook jullie mening te horen. Mocht je ideeën hebben en willen delen, dan kun je mij ook altijd bereiken via het emailadres michabeuriot@gmail.com. Je mag me ook uiteraard altijd aanspreken. Vind ik alleen maar leuk!

Hopelijk tot snel!

Groetjes,
Micha Diepstraten-Beuriot

Besneeuwd landschap, foto Frank Visch

Kom mee wandelen in de mooiste natuurgebieden van Brabant!
De wandelingen duren tot ca. 12.00 uur. Trek aangepaste kleding aan zoals wandelschoenen en regenkleding. Neem eventueel mee: loepje, pen & notitieboekje, verrekijker, veldgids, proviand en drinken. (Iedereen gaat mee op eigen risico.)

Ook op onze Facebookpagina kunt u informatie vinden over onze wandelingen.

Excursie's

Kijkt u op de website en in uw mailbox voor de meest actuele informatie.

Zondag 15 januari 2023

Nieuwjaarswandeling Visdonk
(zie uitnodiging pag. 5)

Datum: Zondag 5 februari 2023

Gebied: Slikken van de Heen West

Thema: Op zoek naar wisenten

Tijd vertrek bij de Lodge: 9.00 uur

Tijd vertrek ter plaatse: 9.30 uur

Verzamelen: Parkeerplaats langs de Campweg 5, Sint Philipsland

Uw gids: Jack Huijps

Meereisbijdrage: 7 euro

Kledingtip: Laarzen of stevige schoenen

Zondag 19 februari 2023

Geen wandeling i.v.m. carnaval.

Datum: Zondag 5 maart 2023

Gebied: Wouwse Plantage

Thema: Voorjaarsbloei

Tijd vertrek bij de Lodge: 9.00 uur

Tijd vertrek ter plaatse: 9.30 uur

Verzamelen: Natuurpoort Wouwse Plantage, Plantagebaan net voorbij dorpskern links (als je vanuit Wouw komt)

Uw gids: Guus Dekkers

Meereisbijdrage: 2 euro

Kledingtip: Hoge schoenen i.v.m. verwachte modderpaden

Bosnemoon, foto Guus Dekkers

Blijft u a.u.b. thuis bij corona-gerelateerde gezondheidsklachten.

Datum: Zondag 19 maart 2023

Gebied: Fort de Roovere en Buitenlust

Thema: Lente

Tijd vertrek bij de Lodge: 9.00 uur

Tijd vertrek ter plaatse: 9.30 uur

Verzamelen: Parkeerplaats Fort de Roovere, Ligneweg Halsteren

Uw gids: Ad Hellemons

Meereisbijdrage: 4 euro

Foto Ad Hellemons

Datum: Zondag 2 april 2023

Gebied: Oudland

Thema: Voorjaar

Tijd vertrek bij de Lodge: 8.30 uur

Tijd vertrek ter plaatse: 9.00 uur

Verzamelen: Parkeerplaats SBB, Krabbenweg, aan de zuidkant van het gebied

Uw gids: Marike de Haan

Meereisbijdrage: 3 euro

Kledingtip: Goede wandelschoenen

Foto Marike de Haan

Lezingen

Alle lezingen vinden plaats in het MEC T-huis Visdonk, Dennescheerdersdreef 11, Roosendaal. Tijd: 19.30 uur tot 22.00 uur

Op 17 januari is er geen lezing.

Snuffelavonden op dinsdag:
Elke twee weken, als er geen lezing is.

Lezing: 31 januari 2023

Spreker: Vera Vandenbulcke en Gerrit Groeneweg

Onderwerp: Loopkevers

We begonnen in 2015 met een breed onderzoek naar insecten. Loopkevers kregen daarbij altijd een aparte plek omdat ze indicatoren voor ecologische rijkdom kunnen zijn. Maar we kwamen zoveel andere feiten tegen die we niet konden overslaan. Hierbij valt te denken aan hoe nemen insecten een nieuw gebied in, de relatie tussen insecten onderling, het verloop van een groep insecten in de tijd. In alle jaargetijden reizen we door West-Brabant met verschillende technieken om de kleine medebewoners van deze mooie streek te leren kennen. Een aantal van deze ontmoetingen willen we graag met u delen.

Lezing: 14 februari 2023 (IVN Roosendaal)

Spreker: dhr. en mw. Schelling

Onderwerp: Vlinders

Voor inhoudelijke toelichting kijkt u t.z.t. op onze website of <https://www.ivn.nl/afdeling/roosendaal>

Op 28 februari is er geen lezing i.v.m. ALV

Workshop: 14 maart 2023

Geleid door: Joke Stoop en Hanneke Oosterlee

Onderwerp: Een levende tuin of balkon maak je zelf

De workshop 'Een levende tuin maak je zelf' is een workshop van 2,5 uur voor het algemene publiek met weinig tot enige tuinervaring. De deelnemers leren in deze korte inspirerende workshop hun tuin natuurlijker en diervriendelijker te maken. Na de workshop hebben de deelnemers praktische handvatten om daadwerkelijk aan de slag te gaan met het vergroenen van hun tuin.

De workshop wordt begeleid door 1 tuinexpert en een vrijwilliger uit het netwerk van IVN en KNNV. Deze vrijwillige docenten zijn getraind in het geven van deze workshop. Doordat maximaal 15 personen kunnen deelnemen aan de workshop is er veel persoonlijke aandacht voor de deelnemers. Schrijf op tijd in, door een mail te sturen naar jokestoop.kalis@gmail.com.

Lezing: 28 maart 2023 (IVN Roosendaal)

Voor info kijkt u t.z.t. op onze website of op <https://www.ivn.nl/afdeling/roosendaal>

Foto Marijke Niquet

Foto Toine Kalis

Excursie, thema bosbodems

Auteur: Guus Dekkers

Gids: Gijs van de Sande

Bedrijf: vdSande bosbeheer en ecologie

Zondagochtend 2 oktober tegen 9 uur wordt het spannend bij de verzamelplaats BoZlust nabij Bergen op Zoom. De gids is er nog niet! Dat gebeurt niet vaak (nooit eigenlijk). Wat blijkt? Gijs en zijn vriendin Vivian zijn nog in het bos, ietwat verlaat door de voorbereidingen. Het is niet zomaar een excursie, maar een met verborgen verrassingen onderweg. De gidsen leiden ons dwars door de begroeiing van de bossen van Lievensberg. Hierdoor moet helaas wel een deelnemer afvallen, heel jammer.

Bij de eerste stop staat een douglas met een blauwe stip. Volgens Gijs een boom die mag blijven. Maar dat niet alleen, de gekapte douglassen eromheen blijken nog te leven. Op de randen van hun stobben zien we duidelijke richels met wondkurk. Na het kappen zijn de wortels dus niet afgestorven en gaat het helingsproces gewoon door. De meeste douglassen hebben echter geen mogelijkheid om vanuit een stobbe uit te stoelen. Wat ze wel kunnen doen, is zichzelf beschermen en onder de grond contact zoeken met de toekomstboom. Douglassen (maar bijna alleboomsoorten) staan bekend om hun symbiose met mycorrhiza schimmels die deze uitwisseling kunnen verzorgen. Hun gezamenlijke wortelstelsels met schimmeldraden zijn vooral op de arme zandgronden van de Brabantse Wal een welkome aanvulling voor de toekomstboom.

Foto Guus Dekkers

Foto Annemarie Welding

Tijdens de tweede stop krijgt de bodem voor het eerst aandacht. We staan op een van de zandverstuivingen met bijna wit zand en een grove den die zich daar met behulp van zijn mycorrhiza staande houdt. Met grondboren wordt duidelijk dat we hier op zand staan waaronder zich nog geen enkele bodem heeft

gevormd, dit is het oorspronkelijke bodem- bodemsubstraat dat ooit (tijdens de laatstijstijd) opgewaaid is geweest uit de Noordzee. Door dynamiek (wind, menselijke betreding, overbegrazing in het verleden) heeft het nooit de gelegenheid (rust) gehad om een bodem met verschillende lagen te vormen. Alles wat er ooit op is gevallen is ook alweer weggespoeld. De laatste 50 jaar zijn er door luchtvervuiling evenveel mineralen uitgespoeld als de 10.000 jaar daarvoor.

Gijs heeft de ontwikkelingslijn van bodemvorming voor ogen die gaandeweg de excursie duidelijk wordt. De volgende stop is dan ook heel jong bos met een jonge bodem waarin lichte verkleuringen te zien zijn. Een paar weken geleden heeft hij er twee theezakjes ingegraven. Hij legt uit dat groene thee gemakkelijker wordt afgebroken door bodemleven dan rooibos. Na enig zoeken vindt hij de rooibos terug. Van de groene thee is niets terug te vinden alleen het labeltje. In een goed ontwikkelde bodem met veel bodemleven zou ook de rooibos verdwenen zijn.

Foto links Annemarie Waldring
Foto rechts Hanneke Oosterlee

Een stukje verder wordt weer de zuurgraad gemeten. Ook een middel om te bepalen of een bodem veel kan dragen. Hele zure gronden kunnen dat niet. De pH is 3,5, erg zuur, deze bossen bevinden zich dus in de gevarezone. Het bodemprofiel wordt met een rond mes uit de grond gestoken. We zien de eerste vorming van de typische podzol bodems op onze hoge zandgronden. Het proces van uitspoelen - uit de bovenste lagen die hierdoor grijs worden - en afzetten van bruine tot zwarte mineralen (o.a. ijzer) een stuk dieper in een smalle band is duidelijk te zien.

We kijken naar het landschap; er loopt een lage zandrug in het verlengde van het pad. Het blijkt een oude houtwal te zijn die de woeste gronden (heide en zandverstuivingen) scheidde van aangeplant bos. In dat bosgebied staat er al meer dan 100 jaar bos, dat weliswaar gekapt is geweest, maar waar zich al die tijd een bosbodem heeft kunnen ontwikkelen.

Foto Guus Dekkers

Gijs toont een zogenaamd chromatogram. In natriumhydroxide (gootsteenstopper, loog) wordt een bodemmengsel opgelost. Het vocht wordt op een filterpapier aangebracht en krijgt de kans om door het papier te trekken (denk aan de corona sneltest). Aan de kleuren op verschillende afstanden van het centrum wordt afgeleid welke stoffen (o.a. humuszuren) er in welke hoeveelheden in de bodem zitten. Ook de schimmel en bacterie-activiteit is er aan af te leiden. Schimmels bevorderen de samenhang van de bodem heel sterk en bevorderen humusvorming. Humusvorming wordt ook heel sterk beïnvloed door de boomsoort.

Gijs met chromatogram, foto Guus Dekkers

Voorheen preferente soorten als eik, beuk en den hebben blad dat zich maar heel langzaam laat afbreken door hun hoge gehalte aan tannine en hars. Een strategie die nu bewandeld wordt om bosbodems te verbeteren is het aanplanten van andere bomen zoals hazelaar, esdoorn, (vogel)kers, iep en linde.

Onder een oude aanplant van hazelaar bekijken we de bodem weer. Hij lijkt wat humeuzer (plakkeriger en bruiner) dan de eerder bekeken grijze podzol. De pH is echter weer behoorlijk laag (zuur). De zure regen (zwaveloxiden) is einde vorige eeuw weliswaar succesvol gestopt, de bodem lijkt blijvend zuur geworden. Gijs legt uit dat bosbodems op onze zandgronden verschillende graden van humusvorming kunnen bereiken. Zo is er de beginnende mor humus, de moder humus en uiteindelijk de mull humus. Die laatste heeft zo een kleverige structuur van geaggregeerde plant- en zanddeeltjes dat mineralen er nauwelijks nog uit kunnen spoelen en beschikbaar blijven voor de bomen. Ook water blijft er goed in gevangen. De mull humus benadert de eigenschappen van een kleigrond. Onze arme zandgronden kunnen dus in principe omgetoverd worden tot prachtige oerbosgronden. Het zal nog wel even duren ben ik bang. Schimmels en bodem hebben (tientallen) jaren van ongestoorde ontwikkeling nodig, en een goed ontwikkeld bodemprofiel misschien wel eeuwen...

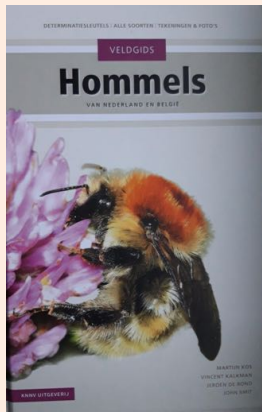
Bij de laatste stop zoekt Gijs in het bos door hem geklimatiseerde zaailingen van de haagbeuk (ook een hele goede humusvormer). Gezamenlijk planten we vijf bomen in een groepje. Een van Gijs' ambities is om dit soort werkzaamheden veel vaker op meerdere plekken uit te voeren. Het zaad is afkomstig uit midden Frankrijk van bomen die al gewend zijn aan een paar graden warmer. Het zal onze bossen en hun bodems robuuster en klimaatbestendiger maken.

Foto Guus Dekkers

De 17 deelnemers bedanken Gijs uitvoerig. Zelden maken we een beter voorbereide en interessantere excursie mee. Helemaal top.

Tekst: Guus Dekkers met correcties van Gijs van de Sande

Boekbespreking door Vera Vandenbulcke

Veldgids Hommels van Nederland en België

Iedereen kent toch hommels? Met hun forse bouw en formaat en hun dichte beharing zijn ze toch onmiskenbaar anders dan andere bijen of vliegen? Dat kan wel eens tegenvallen. En hoeveel soorten hommels zijn er dan? Meer dan u denkt.

De laatste jaren krijgen hommels veel aandacht en dat verdienen ze. Ze hebben het niet gemakkelijk door onze wijze van leven en daarom moeten we hen een heel eind tegemoet gaan komen. Maar hommels, wie zijn dat eigenlijk? Gelukkig is deze veldgids verschenen voor iedereen die meer wil weten over hommels bij ons in de buurt.

Het valt eerlijk gezegd in het begin wel eens tegen om te weten met wie we te maken hebben. Daar houdt deze gids rekening mee: het blijkt normaal te zijn om de stadia naïviteit, frustratie, wanhoop, herwonnen zelfvertrouwen te doorlopen, tot men tot wijsheid komt. Dat geeft ons moed en we gaan verder.

Na duidelijke hoofdstukken over bouw, levenswijze, biotopen, bedreiging en bescherming komt er een eenvoudige tabel voor in het veld. We leren bruinruggen, roodkonten, geelkonten, witkonten en koekoekshommels kennen. Overzichtelijke aanduidingen brengen ons tot de juiste naam van het beestje. In een verder hoofdstuk wordt iedere soort apart belicht met foto's en tekst.

Er is ook nog een complete tabel voor wie meer wil weten en liever de klassieke determinatietabelweg volgt, waarbij men het diertje wel goed moeten kunnen bekijken maar ineens ook veel meer ziet van de ingenieuze bouw van een hommel. Bonus van het boek vind ik dat hier wordt uitgelegd wat het aardhommelcomplex precies inhoudt.

Een aanrader voor beginner en gevorderde om in de tijd die aankomt hommels goed te leren kennen.

Kos M., Kalkman V.J., Rond J. de & Smit J.T. 2022. *Veldgids hommels van Nederland en België*. KNNV Uitgeverij. ISBN 978-90-50118996

Rover- en Bokkenven: is er leven na de watercrassula?

Vera Vandenbulcke
Gerrit Groeneweg

Op verzoek van waterleidingbedrijf EVIDES bemonsteren wij sinds 2015 elk jaar de poelen van het waterwingebied Halsteren: het Roverven, het Bokkenven en het Linieven. Op een paar jaar tijds zijn die drie poelen overwoekerd geraakt met de invasieve waterplant Watercrassula (*Crassula helmsii*). In het najaar van 2021 is bij twee poelen alle watercrassula verwijderd, tegelijkertijd met de sliblaag op de bodem van de beide poelen. Met het toenemen van de begroeiing zijn de afgelopen jaren verschillende soorten waterwantsen uit de poelen verdwenen. De vraag die we ons stelden was of de verdwenen soorten weer zouden terugkomen en wanneer.

Inleiding

Het door EVIDES beheerde Waterwingebied Halsteren ligt in een aaneengesloten gebied, dat deels uit gemengd bos en deel uit grasland bestaat. De bebouwde kom van Halsteren begrenst het waterwingebied aan de noord- en westkant. Ten oosten en ten zuiden van het terrein liggen de natuurgebieden “De Melanen” en “Fort de Roovere”, die in beheer zijn bij respectievelijk de Stichting Het Brabants Landschap en de gemeente Bergen op Zoom. De Ligneweg en de Wouwseweg vormen de grens van het waterwingebied (afbeelding 1).¹

Afb. 1 Maquette van de omgeving van het Fort de Roovere in 1751. De waterpartij rechtsboven en een deel de daarachter gelegen bosschages maken deel uit van het huidige waterwingebied (Kopie 'Plan des Reliëfs', Markiezenhof Historisch Centrum)

Tussen 1628 en het midden van de negentiende eeuw maakt het terrein van het huidige waterwingebied deel uit van de Zuiderwaterlinie. Die linie bestaat dan uit een keten van fortificaties, wallen en inundatiegebieden, lopend van Bergen op Zoom in het westen tot Grave in het oosten van de provincie Noord-Brabant. Het West Brabantse deel van de linie, waaronder het Fort de Roovere (afbeelding 1 en 2), dient dan onder andere als verdediging van de vaarroute tussen Zeeland en Holland.

¹ Foto's bij dit artikel zijn van de beide auteurs

Vervolg: Rover- en Bokkenven: is er leven na de watercrassula?

Tussen de verschillende versterkingen, waaronder Fort de Roovere, zijn grachten gegraven en grondwallen opgericht. Zo'n grondwal is nu nog herkenbaar als de Ligneweg, de oostelijke begrenzing van het waterwingebied. Waar nu het waterwingebied ligt was ooit zo'n moerassig gebied dat als onderdeel van de waterlinie kon worden geïnuundeerd.

Het toenmalige open landschap vormde een ideaal schootsveld voor de verdedigingswerken van de waterlinie.

In 1867 wordt de vesting Bergen op Zoom opgeheven, waardoor de noodzaak om het landschap open te houden is komen te vervallen. De gronden van het huidige waterwingebied worden dan in gebruik genomen als landbouwgrond of men plant er bos aan. Waarschijnlijk is een groot deel van dat bos tijdens de Tweede Wereldoorlog gekapt en daarna weer aangeplant. De naoorlogse aanplant bestaat vooral uit grove den (*Pinus sylvestris*) en plaatselijk Amerikaanse eik (*Quercus rubra*). Deze boomsoorten zijn nog altijd dominant in het waterwingebied. Het aan de Ligneweg grenzende deel van het waterwingebied krijgt een agrarische bestemming. Vanaf 1987 verbiedt de Provinciale Verordening Bescherming Waterwingebieden het gebruik van pesticiden op agrarische percelen binnen waterwingebieden. De landbouwgronden in het waterwingebied zijn toen omgevormd naar extensief beheerd grasland.

Een tweetal bestaande laagtes in dat grasland zijn in 2010 uitgegraven en ingericht als amfibieënpoel: het Bokkenven en het Linieven.

In het noordoostelijke deel van het perceel is later een derde poel gegraven: het Rovernen (zie figuur 2), onderwerp van dit artikel.

Afb. 2 Waterwingebied Halsteren tussen de bebouwde kom van Halsteren (linksboven) en de Ligneweg (midden). Links het pompstation met de bezinkbassins, linksonder de Grote Melanen.

Met de rode pijl is het grasland aangeduid, waarin de drie onderzochte poelen zijn gelegen: A = Rovernen; b = Bokkenven; c = Linieven.

Vervolg: Rover- en Bokkenven: is er leven na de watercrassula?

In elk van de drie poelen in het waterwingebied Halsteren is de laatste jaren watercrassula (*Crassula helmsii*) opgedoken. Eerst in het Bokkenven, waar de crassula aanvankelijk nog enigszins in zijn uitbreidingsdrang werd afgeremd door de daar groeiende moerashertshooi (*Hypericum elodes*), later ook in het Linieven, tot uiteindelijk ook het Roverven ‘besmet’ wordt (afbeelding 3).

Watercrassula is een 5-25 cm hoge, vaste plant uit de vetplantenfamilie (*Crassulaceae*). De plant komt oorspronkelijk uit Australië. De 's winters groenblijvende plant kent drie groevormen: een landvorm, een vorm die op de waterbodem groeit en een vorm die in de bovenste waterlagen groeit.

De exoot gedraagt zich uitermate invasief. Door de verschillende verschijningsvormen is de plant in staat in een groot aantal milieus te groeien, ook in poelen die regelmatig droog vallen. Eenmaal gevestigd vormt watercrassula een dik tapijt op de oever, op de bodem en op het wateroppervlak van poelen, vennen en vijvers. De voortwoekerende vegetatie is vrijwel niet te bestrijden omdat elk stukje stengel, dat achterblijft, of meegenomen wordt aan schoenzolen, poten van grote en kleine grazers, schepnetten etc. weer tot een nieuwe plant kan uitgroeien. Zelfs in de uitwerpselen van ganzen, die de plant hebben gegeten, zitten stukjes die elders weer levensvatbare crassula opleveren.

Afb. 3 Het Roverven op 11 juli 2020. De gehele oever en een deel van het open water is begroeid met watercrassula.

Het Roverven

Het Roverven, de meest noordelijk gelegen poel, is van oorsprong voedselarm. Storend was de grote hoeveelheid schapenmest die in het verleden na drukbegrazing met schapen in en rond het ven achterbleef. Op ons advies wordt de poel daarom sinds 2020 tijdens de begrazing uitgerasterd, om te voorkomen dat schapen de oevers vertrappen en het water bevuild met meststoffen en ontwormingsmiddelen. De poel is onbeschaduwde, wordt gevoed met regenwater en staat niet in verbinding met ander oppervlaktewater.

Afb. 4 Kleine roodoogjuffer (*Erythromma najas*)

Vervolg: Rover- en Bokkenven: is er leven na de watercrassula?

De oever en de zacht glooiende zanderige bodem van het Roverven waren tot voor enkele jaren vrijwel onbegroeid, ook was aquatische vegetatie nagenoeg afwezig. De poel was desondanks rijk aan soorten libellen, waaronder de kleine roodogjuffer (*Erythromma najas*) (afbeelding 4), een soort die in het Roverven afhankelijk was van de spaarzame drijvende vegetatie.

In 2015 zagen wij aan de noordwestzijde van het Roverven al de eerste sporen van watercrassula. De daarop volgende jaren breidde deze invasieve exoot zich steeds sneller uit. In 2021 was nagenoeg de hele bodem en waren grote delen van de oeverzone bedekt met een aaneengesloten tapijt van watercrassula (afbeelding 3).

Vanwege de crassula, de sliblaag en de aanwezigheid van zonnebaars in het Bokkenven worden twee van de drie vennen in het najaar van 2021 opgeschoond: het Roverven en het Bokkenven. Dat gebeurt met het project LIFE Resilias, geïnitieerd door Bosgroep Zuid Nederland en de Stichting Bargerveen (met subsidie van de Europese gemeenschap). Het Roverven en het Bokkenven worden leeggepompt en van een schone zandbodem voorzien. Met uitzondering van de zonnebaars worden de vissen (stekelbaars, snoekbaars, gewone baars en snoek) en eventuele amfibieën elders uitgezet. Hoe het met libellenlarven en de overige macrofauna is afgelopen, laat zich raden.

De Stichting Bargerveen, die met het LIFE Resilias-project ook andere poelen in Noord-Brabant en Zeeland aanpakt, zal – zo is de bedoeling – de Halsterse poelen de komende jaren monitoren.

Overigens hebben noch EVIDES, noch de Stichting Bargerveen de illusie dat de invasieve exoot hier nu tot het verleden is gaan behoren. Herhaling van de schoonmaakactie in de toekomst blijft onontkoombaar.

Afb. 5 Het Roverven nadat de begroeiing direct om de poel, evenals de sliblaag op de bodem, zijn verwijderd. Situatie 7 december

Terwijl in de winter 2021/2022 het Rover- en het Bokkenven zijn opgeschoond en de crassula daaruit is verwijderd, is het Linieven ongemoeid gelaten.

In theorie is namelijk de waterkwaliteit van het Linieven niet gunstig voor de invasieve exoot en in de praktijk lijken inheemse soorten zoals moerashertshooi (afbeelding 6) een verdere toename van watercrassula tegen te houden.

Afb. 6 Moerashertshooi bij het Linieven, 4 juli 2022

Onze aandacht in dit artikel gaat specifiek uit naar de duikerwantsen (*Corixidae*) uit het Roverven, zoals dat er in 2021 uitzag, vol met watercrassula (afbeelding 3) en zoals dat er nu bij ligt, kaal en ontdaan van alle begroeiing in en om het water (afbeelding 7).

Afb. 7 Het Roverven dat zich begint te herstellen, 4 december 2022

Duikerwantsen (*Corixidae*) in het Roverven

Duikerwantsen zijn een groep van waterwantsen, waarvan de antennen korter zijn dan de kop; het langwerpige dier is breder dan hoog. De wants is aan de bovenzijde donkerbruin tot zwart gekleurd met geelachtige vlekjes of dwarslijntjes over borststuk en de dekvleugels. De grootste duikerwantsen meten 1,5 cm, de kleinste nauwelijks 4 mm. In Nederland komen 26 soorten voor, uit het Roverven kennen we er zestien.

In het Roverven zijn de afgelopen jaren de volgende duikerwantsen waargenomen:

Halsteren, Roverven, Corixidae							
	2015	2017	2018	2019	2020	2021	2022
<i>Callicorixa praeusta</i> (vlekpoot)					1		
<i>Corixa affinis</i> (kustduikerwants)				1	1		
<i>Corixa panzeri</i> (schaarse duikerwants)	xx		1	10	15		
<i>Corixa punctata</i> (gewone duikerwants)	xx	xx	7	20	1	xx	1
<i>Cymatia bondsdorffii</i> (dwergzwemmertje)					1		
<i>Hesperocorixa castanea</i> (venmoerwants)	xx						
<i>Hesperocorixa linnei</i> (donkere moerwants)			6	2	4		1
<i>Paracorixa concinna</i> (streepvoet)	xx	xx			1		20
<i>Sigara distincta</i> (grote sigaar)			1	5	25		17
<i>Sigara iactans</i> ♂ (oostelijke sigaar)		xx	3				
<i>Sigara lateralis</i> (zwartvoetje)	xx	xx	50	78	50		59
<i>Sigara limitata</i> (tweestreepsigaar)		xx					
<i>Sigara nigralineata</i> (richelsigaar)	xx						
<i>Sigara scotti</i> (vensigaar)		xx	2	31	50	1	
<i>Sigara striata</i> (gewone sigaar)		xx	9	2	1	4	
<i>Sigara semistriata</i> (driestreepsigaar)					1		
<i>Sigara sp.</i> ♀♀ (Falleni-groep ♀♀)		xx	6				

Tabel 1. Duikerwantsen (*Corixidae*) uit het Roverven. X = wel waargenomen, niet geteld.

Vooropgesteld moet worden dat het Roverven, zoals dat met poelen meestal het geval is, geen uitgebalanceerd biotoop vormt. Duikerwantsen kunnen goed vliegen en de directe omgeving telt een scala aan wateren: grote plassen, zoals de Grote en Kleine Melanen, de grachten rondom Fort de Roovere en tal van grote en kleinere poelen. Veel soorten duikerwantsen vliegen graag en veel, vooral op warme zomeravonden. Zo bevat het Roverven ongetwijfeld soorten die er als passant zijn aangeland en er wellicht ook spoedig weer zullen vertrekken. We zullen ons daarom richten op de soorten die er in wat grotere aantallen verblijven. Ze zijn in de vorenstaande tabel in rood benadrukt.

Vervolg: Rover- en Bokkenven: is er leven na de watercrassula?

Terwijl wij in 2020 in het Roverven nog twaalf soorten duikerwantsen signaleerden, is dat aantal in 2021 gedaald tot drie. We vangen dan tussen de massa's watercrassula alleen nog wat gewone duikerwantsen (*Corixa punctata*) een vensigaar (*Sigara scotti*) en vier gewone sigaren (*Sigara striata*). De wetenschappelijke naam "sigara" voor een groep duikerwantsen en de vernederlandste vorm "sigaar" heeft overigens weinig te maken met het gelijknamige rookgerei. Het is een grap van de specialist, die ooit deze familie beschreef en er die naam "Sigara" aan toekende. Humor is tijdloos.

De eerste duikerwants in de tabel die opvalt door de fluctuerende aantallen, is de schaarse duikerwants (*Corixa panzeri*). Hij duikt op in 2015, is het jaar daarop vrijwel verdwenen en komt dan weer tevoorschijn in 2019 en 2020. De schaarse duikerwants is een kustbewoner en komt vooral voor in basisch grotere en diepere wateren.

Afb. 8 Schaarse duikerwants (*Corixa panzeri*)

Er zijn geen aanwijzingen voor de veronderstelling dat het verdwijnen van deze onregelmatige gast verband houdt met de toenemende begroeiing van het Roverven.

Een opvallender beeld geeft de **streppoot** (*Calicorixa affinis*) te zien. In 2015 en 2016 komt de soort nog algemeen voor in het Roverven, maar vanaf 2018 is hij daar (vrijwel) verdwenen. Plotseling, in 2022, na het verwijderen van de watercrassula, komt de streppoot, na een afwezigheid van vier jaar, daar weer algemeen voor.

Afb. 9a-c linksboven de streppoot (*Paracorixa concinna*), rechts de karakteristieke pala (voetje van de voorpoot) van een mannelijk exemplaar, rechtsonder de kenmerkende vlek op de achterpoot (Roverven 4 juli 2022)

Vervolg: Rover- en Bokkenven: is er leven na de watercrassula?

De **streeppoot** (*Paracorixa concinna*) leeft van algen en detritus en wordt in ons land voornamelijk gevonden in wat grotere, voedselrijke, vaak brakke wateren langs de kust.

In het binnenland is de soort zeldzamer en wordt daar sporadisch in vennen aangetroffen.

Onbeschaduwde wateren met geleidelijke oevers, zoals het Roverven, zijn geliefd. De aanwezigheid van submerse vegetatie lijkt er niet toe te doen, hoewel ze hun eieren op planten leggen.

Het andere van watercrassula ontdane ven, het Bokkenven, ligt wat minder open en is daarom nooit interessant geweest voor de **streeppoot**. Daarom zien we daar, ook in 2022, niet meer dan één exemplaar van deze soort.

Ook het zwartvoetje (*Sigara lateralis*), een klein duikerwantsje met zwarte voeten aan de achterpoten, is na de schoonmaakactie weer terug in het Roverven.

De soort gaat er in 2020 in aantal achteruit, verdwijnt in 2021, maar is in 2022 weer helemaal terug.

Het **zwartvoetje** stelt weinig eisen aan zijn leefomgeving. Het is een detrituseter die vooral te vinden is in water met weinig vegetatie en kale bodems. Die situatie is in het met watercrassula begroeide ven niet meer aanwezig, maar is terug in 2022 en daarmee ook het **zwartvoetje**.

Ook in het Bokkenven, waar het **zwartvoetje** in 2020 en 2021 ontbrak, wordt dit duikerwantsje weer waargenomen.

Afb. 10 Zwartvoetje (*Sigara lateralis*)

Afb. 11 Vensigaar (*Sigara scotti*)

Even opvallend zijn de wantsen, die het omgekeerde doen en juist de poelen met watercrassula opzoeken en er wegblijven wanneer die poelen zijn geschoond, zoals de **vensigaar** (*Sigara scotti*). De **vensigaar** is algemeen in zure wateren met weinig organisch materiaal op de bodem.

De **vensigaar** heeft het liefst niet teveel plantengroei. Maar de ervaring leert hier dat het dier zich toch goed thuis voelt tussen de crassula.

Vervolg: Rover- en Bokkenven: is er leven na de watercrassula?

Afb. 12 Werkzaamheden in het Bokkenven 7 december 2021

Geraadpleegd

Aukema, B. e.a., 2002: *Verspreidingsatlas Nederlandse wantsen (Hemiptera: Heteroptera), deel I: Dipsocoromorpha, Nepomorpha, Gerromorpha & Leptopodomorpha*. Leiden

Leunisse, Y.R.B. en P. d' Hooghe, 2022: *Beheerplan 2022-2034 Waterwingebieden Brabantse Wal*. Bosgroep Zuid-Nederland. Evides Waterbedrijf en Coöperatieve Bosgroep Zuid-Nederland U.A

Vandenbulcke, V. & Groeneweg, G., 2022: *Macrofauna 2022: Zeven jaar onderzoek in de vennen van de EVIDES-waterwingebieden in westelijk Noord-Brabant*. KNNV Roosendaal (ongepubl.)

Merel, Marijke Niquet

Bank met sneeuw, Frank Visch

Boekbespreking

door Vera Vandenbulcke

Het Geleedpotigenboek. Tabel voor de Nederlandse arthropoda Tabellen voor de orden en families van Nederlandse Hexapoda, Myriapoda, Chelicerata, en Crustacea

In Nederland leven één soort mens en 22.000 soorten geleedpotigen. Toegegeven, deze laatste zijn meestal klein tot heel klein. En ze kunnen ook ineens met heel veel zijn, denk aan een wolk muggen.

Meestal zijn ze niet echt in ons geïnteresseerd, wel in ons voedsel en onze afval. Een paar onder hen willen in een bepaalde periode van het jaar een klein beetje van ons bloed hebben, maar voor de rest kunnen ze prima zonder ons verder. Wij echter niet zonder hen.

Deze kleine medegebruikers van de openbare ruimte (zij maken geen onderscheid tussen het bos of uw tuin, tussen de boomgaard of uw huis) ruimen dode planten en dieren op, bestuiven de planten die wij willen opeten en dienen als voedsel voor kleine zoogdieren, vissen en vogels en er zijn ook geleedpotigen die sommigen onder ons graag eten, denk aan krab, kreeft en garnaal. Geleedpotigen leveren een zeer grote ondersteuning aan het draaiend houden van het grote systeem, waarin wij mensen zo graag leven.

Dit is echt een boek voor mensen met een brede belangstelling. De vele tekeningen, foto's en de duidelijke aanwijzingen maken het gemakkelijk om met determinatietabellen te leren omgaan. Duidelijke bouwplannen van de dieren helpen de beginnende bioloog. De gevorderden staan waarschijnlijk nog verbaasd over de grote variatie aan vliegende, kruipende en lopende geleedpotigen. Het nodigt zeker uit om eens goed op zoek te gaan in een struik, achter schors, in de vele spinnenwebben die aan verkeersborden en bruggen hangen, overal komt u geleedpotigen tegen. En dat allemaal voor een zeer redelijke prijs van 15,- euro. Een boek voor beginners en gevorderden.

Krediet, A. (Ed.), Heijerman, T. (Ed.), Buesink, R. (Ed.), & de Vries, J. P. R. (2022). *Het Geleedpotigenboek*. Jeugdbondsuitgeverij. ISBN 978-90-51070675.

Mossenwerkgroep KNNV Roosendaal Onderzoek op de Brabantse Wal

Auteur: Petra van der Wiel

Tussentijds overzicht

Inleiding

De Mossenwerkgroep KNNV Roosendaal is sinds 1996 actief. De eerste jaren nog lerende o.l.v., de jaren terug overleden, Chris uit Rijen. We blijven eerst vooral in de buurt van Roosendaal om mossen te bekijken. Daarnaast is Adrie veel mee op pad met Chris en diverse andere mossenliefhebbers (bryologen) uit Rotterdam, Dordrecht en Breda. Gebieden voor Staatsbosbeheer worden in de ruime omgeving bekeken. Adrie heeft snel door hoe het determineren van lastige soorten werkt met binoculair en microscoop en we kunnen steeds meer zelfstandig op pad op de vrijdagen in de herfst/wintermaanden. Ons mossenseizoen loopt van ongeveer 1 oktober t/m eind maart het jaar erop, maar in de overige maanden worden geregeld mossenlijsten gemaakt tijdens plantenonderzoek.

Ons plaatselijke KNNV-groepje groeit van drie naar zes, terug naar twee en daarna weer zes (Adrie, Fiona, Hans, Jetske, Petra en Wim). Naast natuurgebieden (ook van Brabants Landschap en Natuurmonumenten) bezoeken we urbane omgeving en landelijk gebied voor het opvullen van 'witte gebieden'. Dit zijn blokken van 5x5 km waar nauwelijks gegevens van mossen bekend zijn. De kaart van West-Brabant raakt steeds meer gevuld en 'witte gebieden' op basis van 5x5 km zijn er niet meer.

Vierkante km-hokken waar niet eerder gezocht is zijn er nog velen, vandaar dat ons oog eind 2014 op de Brabantse Wal valt, daar is nog volop te doen. We starten in het mossenseizoen 2014/2015 op de Brabantse Wal bij Halsteren en al gauw blijkt dat we jaren vooruit kunnen om alles goed te onderzoeken. Er sluiten bryologen bij ons aan uit Zuid-Holland (Koos en Hans), omgeving Goes (Gerard, Johan en Justus) en enkele leden van onze eigen afdeling gaan soms mee (Corné, Ed, Gerrit en Vera). Zo nu en dan zijn we daardoor met tien deelnemers/deelnemers in het veld. Helaas is de bryoloog uit Dordrecht onlangs overleden: Koos is van grote betekenis geweest voor ons mossenonderzoek op de Brabantse Wal, we hebben van zijn kennis ontzettend veel opgestoken.

Verder hebben we excursies begeleid voor de leden van de landelijke werkgroep (BLWG - Bryologische en Lichenologische Werkgroep <https://www.blwg.nl/>) op de Brabantse Wal.

Figuur 1 Brabantse Wal vanaf de Noordpolder van Ossendrecht
Foto Petra van der Wiel

Gebiedsomschrijving en werkwijze

De Brabantse Wal is een zeer lage heuvelrug die zich vanaf de polders op de grens met de provincie Zeeland verheft in West-Brabant, maar ook naar het zuiden doorloopt in de Belgische provincie Antwerpen. Het hoogste punt is 39 meter oostelijk van het Nederlandse Putte. Naar het noorden toe duikt 'de Wal' bij Kladderhoeve onder de klei. Ons onderzoeksgebied is reliëfrijk met tal van heuveltjes, beekjes die zich uitgesleten hebben, zandige vlakten (ontstaan door wind aan het einde van laatste ijstijd) en laagten waar water zich heeft kunnen verzamelen (wat nu de vennen zijn zoals Groote en Kleine Meer). Het is een cultuurlandschap met aangelegde bossen, heideterreinen, zandverstuivingen, akkercomplexen, hier en daar nog wat houtwallen, afwateringssloten en urbane omgeving. Aan het oppervlakte dagzoomt vooral zandgrond, hier en daar leem en enkele snippers veen. De biotopen om mossen te vinden zijn dus zeer divers.

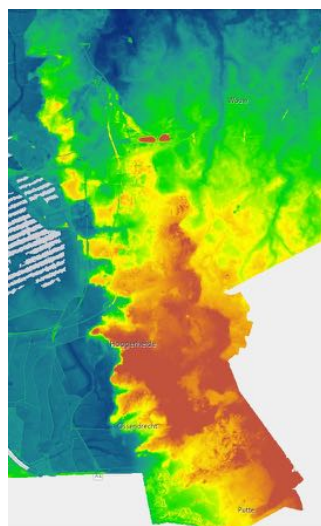
We inventariseren de mossen op basis van vierkante kilometers volgens de topografische kaart. Wat we vinden aan soorten wordt ingevoerd in een app waarvan de gegevens na upload in de NDFF Verspreidingsatlas komen (NDFF - Nationale Databank Flora en Fauna <https://www.verspreidingsatlas.nl/>). De BLWG beschikt zo snel over gegevens.

Om mossen te bekijken gebruiken we een loep zodat vaak in het veld al duidelijk is om welke soort het gaat. Komen we er niet gelijk uit dan gaat een plukje mos mee om thuis onder de binoculair of microscoop verder onderzoek te doen met determinatieboeken. Via de mail wordt dan gemeld of het klopt en vindt er eventueel verbetering plaats van de digitale lijst in de NDFF Verspreidingsatlas. Geregeld komt het voor dat we een mossenskundige (reviseur) om raad vragen of het klopt wat we hebben ontdekt.

We bekijken vooral de km-hokken op de hogere delen van de Brabantse Wal maar ontkomen er niet aan dat we soms de voet van de Wal meenemen omdat dit ook in het km-hok valt. Als het een grenshok is met België is alleen het Nederlandse deel bezocht. Onderstaande kaarten geven het onderzoeksgebied (Open Street Map) weer en de hoogtkaart (Actuele Hoogtkaart Nederland), figuur 2 en figuur 3.

Links figuur 2 Onderzoeksgebied
binnen de gele lijn
Rechts figuur 3 Hoogtkaart

Tussentijdse resultaten

Het hele gebied van de Brabantse Wal om mossenonderzoek uit te voeren bestaat uit 144 hele en gedeeltelijke km-hokken langs de Belgische grens. Daarvan hebben we er sinds 2015 t/m 2022 72 bezocht. We zijn dus op de helft.

In onderstaande tabel het aantal mossoorten in de bezochte km-hokken in de periode t/m 2014 en tijdens onze bezoeken in de periode 2015 t/m 2022. Hokken waar we in de onderzoeksperiode niet zijn geweest zijn buiten beschouwing gelaten.

Aantal gevonden soorten in km-hok	t/m 2014	2015 t/m 2022
0 soorten	11	-
1 t/m 25 soorten	30	-
26 t/m 50 soorten	16	16
51 t/m 75 soorten	10	36
76 t/m 100 soorten	5	17
101 t/m 125 soorten	-	3

Duidelijk is te zien dat we veel soorten hebben gevonden in de bezochte km-hokken. Het hoogste aantal soorten in één van de onderzochte km-hokken t/m 2014 was 97 en van 2015 t/m 2022 is dat 124 gevonden soorten. De km-hokken waar veel verschillende soorten mos zijn genoteerd hebben meerdere biotopen: droog en vochtig bos, vennen met oeverzone, droge en natte heide, graslanden, onverharde en verharde wegen, afwateringssloten en stuk(ken) met bebouwing.

Diverse soorten in km-hokken die t/m 2014 zijn bezocht hebben we in de periode 2015 t/m 2022 (nog) niet terug kunnen vinden zoals bijv. het zeldzame Cederhoutmos (*Lophozia bicrenata*).

We hebben heel wat soorten ontdekt in de periode 2015 t/m 2022, het gaat om soorten, ondersoorten en variëteiten, in totaal 235 verschillende. Er zijn soorten die we vaak vinden en andere soorten maar zeer zelden in het tot nu toe onderzochte deel van de Brabantse Wal.

Hoe vaak gevonden	Aantal soorten
70 t/m 72 km-hokken	10
50 t/m 69 km-hokken	32
30 t/m 49 km-hokken	24
10 t/m 29 km-hokken	43
2 t/m 9 km-hokken	78
Maar in 1 km-hok	48

Van de soorten is er geen enkele die we in alle 72 tot nu toe bezochte km-hokken hebben gezien, wel vijf in 71 km-hokken: Groot rimpelmos (*Atrichum undulatum*, algemene soort), Grijs kronkelsteeltje (*Campylopus introflexus*, zeer algemene soort), Gesnaveld klauwtjesmos (*Hypnum cupressiforme*, zeer algemene soort), Gewoon sterrenmos (*Mnium hornum*, algemene soort) en Gewone haarmuts (*Orthotrichum affine*, zeer algemene soort).

Bij de soorten die we maar in één km-hok hebben aangetroffen zitten 33 soorten die als vrij zeldzaam tot zeer zeldzaam bekend staan, zoals Gewoon spinragmos (*Kurzia pauciflora*, zeldzame soort van zuur hoogveen), Smal watervorkje (*Riccia canaliculata*, zeldzame soort van droogvallende venige tot lemige oevers langs poelen en vennen) en Greppeldraadmos (*Cephaloziella stellulifera*, zeer zeldzame soort van slootkantjes en heide).

Binnen een bezocht km-hok kan een soort natuurlijk vaker voorkomen. Het vrij algemene Gaaf kantmos (*Lophocolea semiteres*) is in alle km-hokken waar we het hebben aangetroffen (70 van de 72 tot nu toe bezochte km-hokken) oververtegenwoordigd ten opzichte van alle andere gevonden soorten. Het groeit dan ook letterlijk over alle andere soorten heen, op de grond, op rottend hout en op levende bomen, zie figuur 4. Deze exoot breidt zich uit in ons land: Kijk op exoten <https://natuurtijdschriften.nl/pub/629665> 'Gaaf kantmos verovert Nederland'.

Figuur 4 Gaaf kantmos (*Lophocolea semiteres*) woekerende exoot foto Petra van der Wiel

Zeldzaamheid en Rode Lijst

Zoals bij alle soortgroepen wordt bij mossen ook onderscheid gemaakt tussen algemene en zeldzame soorten. De tabel hieronder geeft dat weer.

Zeldzaamheid	Aantal soorten
Zeer algemeen	24
Algemeen	54
Vrij algemeen	75
Vrij zeldzaam	51
Zeldzaam	23
Zeer Zeldzaam	8

Naast indeling van zeldzaamheid staan diverse mossoorten op de Rode Lijst, dit zijn soorten die ten opzichte van hun vroegere verspreiding in Nederland zijn achteruitgegaan. De Rode Lijst is uitgegeven in 2013: <https://natuurtijdschriften.nl/pub/507825> 'Basisrapport voor de Rode Lijst Mossen 2012'. Publicatie in de Staatscourant 2015: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2015-36471.html>. Op de Brabantse Wal gaat het om slechts een deel van het aantal van de 235 gevonden soorten.

Rode Lijst	Aantal soorten
Ernstig bedreigd	1
Bedreigd	5
Kwetsbaar	19
Gevoelig	5

De Rode-Lijstsoorten staan genoemd in de tabel hierna met daarbij in hoeveel km-hokken we de betreffende soort zijn tegengekomen.

Vervolg *Mossenwerkgroep KNNV Roosendaal: onderzoek op de Brabantse Wal*

Soort	Rode Lijst	Zeldzaamheid	Gevonder
Flesjesmos (<i>Blasia pusilla</i>)	Kwetsbaar	Vrij zeldzaam	2 keer
Sterrengoudmos (<i>Campylium stellatum</i>)	Bedreigd	Zeldzaam	1 keer
Glanzend maanmos (<i>Cephalozia connivens</i>)	Kwetsbaar	Vrij zeldzaam	6 keer
Greppeldraadmos (<i>Cephaloziella stellulifera</i>)	Gevoelig	Zeer zeldzaam	1 keer
IJl stompmos (<i>Cladopodiella fluitans</i>)	Bedreigd	Zeldzaam	2 keer
Kroppluisjesmos (<i>Dicranella cerviculata</i>)	Kwetsbaar	Vrij zeldzaam	3 keer
Gerimpeld gaffeltandmos (<i>Dicranum polysetum</i>)	Kwetsbaar	Vrij zeldzaam	4 keer
Nerflevermos (<i>Diplophyllum albicans</i>)	Kwetsbaar	Vrij zeldzaam	14 keer
Goudsikkelmos (<i>Drepanocladus polygamus</i>)	Kwetsbaar	Vrij zeldzaam	1 keer
Grof snavelmos (<i>Eurhynchium angustirete</i>)	Gevoelig	Zeer zeldzaam	1 keer
Bolrond muisjesmos (<i>Grimmia orbicularis</i>)	Gevoelig	Zeer zeldzaam	1 keer
Broedkelkje (<i>Gymnocolea inflata</i>)	Kwetsbaar	Vrij zeldzaam	8 keer
Gewoon trapmos (<i>Lophozia ventricosa</i>)	Kwetsbaar	Vrij zeldzaam	11 keer
Ruig boomvorkje (<i>Metzgeria temperata</i>)	Gevoelig	Zeldzaam	2 keer
Klein tuitmos (<i>Microlejeunea ulicina</i>)	Ernstig bedreigd	Zeer zeldzaam	1 keer
Veendubbeltjesmos (<i>Odontoschisma sphagni</i>)	Kwetsbaar	Vrij zeldzaam	7 keer
Elzenmos (<i>Pallavicinia lyellii</i>)	Kwetsbaar	Vrij zeldzaam	5 keer
Heidefranjemos (<i>Ptilidium ciliare</i>)	Kwetsbaar	Vrij zeldzaam	2 keer
Boomfranjemos (<i>Ptilidium pulcherrimum</i>)	Bedreigd	Zeldzaam	1 keer
Breed moerasvorkje (<i>Riccardia latifrons</i>)	Gevoelig	Zeer zeldzaam	1 keer
Stijf veenmos (<i>Sphagnum capillifolium</i>)	Kwetsbaar	Zeldzaam	2 keer
Kussentjesveenmos (<i>Sphagnum compactum</i>)	Kwetsbaar	Vrij zeldzaam	5 keer
Hoogveenveenmos (<i>Sphagnum magellanicum</i>)	Kwetsbaar	Vrij zeldzaam	3 keer
Wrattig veenmos (<i>Sphagnum papillosum</i>)	Kwetsbaar	Vrij zeldzaam	6 keer
Rood veenmos (<i>Sphagnum rubellum</i>)	Bedreigd	Zeldzaam	2 keer
Glanzend veenmos (<i>Sphagnum subnitens</i>)	Kwetsbaar	Vrij zeldzaam	2 keer
Zacht veenmos (<i>Sphagnum tenellum</i>)	Kwetsbaar	Vrij zeldzaam	2 keer
Sliertmos (<i>Straminergon stramineum</i>)	Kwetsbaar	Vrij zeldzaam	1 keer
Kalkkleimos (<i>Tortula lanceola</i>)	Bedreigd	Zeldzaam	1 keer
Geveerd sikkelmos (<i>Warnstorfia exannulata</i>)	Kwetsbaar	Zeldzaam	5 keer

Figuur 5 en 6 Veendubbeltjesmos (*Odontoschisma sphagni*) en Elzenmos (*Pallavicinia lyellii*) beide op de Rode Lijst als kwetsbaar, foto's Petra van der Wiel

Nieuwe soorten of al lang niet meer gezien

Er zijn soorten die niet eerder zijn gezien op de Brabantse Wal of heel lang geleden voor het laatst. Een deel daarvan is ook in de rest van (westelijk) Noord-Brabant niet of nauwelijks aangetroffen. Klik op de link (of kopieer de link in je browser) om te zien hoe de verspreiding van de soort is in ons land. Soorten die door recent (genetisch) onderzoek gesplitst zijn in meerdere soorten of variëteiten zijn niet opgenomen, daarvan is de verspreiding nog onvoldoende bekend.

Nieuw: Langbladig buidelmos (*Calypogeia integristipula*), zeldzame soort, in één km-hok gevonden, vochtige laagte in bos. Eerst volgende groeiplaats(en) omgeving Breda: <https://www.verspreidingsatlas.nl/3323#>

Nieuw: Greppeldraadmos (*Cephaloziella stellulifera*), zeer zeldzame soort, Rode Lijst gevoelig, in één km-hok gevonden, greppeltje in vochtige heide. Materiaal is gecontroleerd door reviseur. Eerst volgende groeiplaats(en) omgeving Breda: <https://www.verspreidingsatlas.nl/3504>.

Nieuw: Kalkvedermos var. *dubius* (*Fissidens dubius* var. *dubius*), zeer zeldzame soort, op een betonnen rand in halfschaduw langs heideterrein. Materiaal is gecontroleerd door reviseur. De enige groeiplaats in de provincie, net over de Noord-Brabantse grens in Limburg en bij Utrecht zijn de volgende groeiplaatsen, Figuur 7, foto van de groeiplaats op de Brabantse Wal: <https://www.verspreidingsatlas.nl/2740#>.

Figuur 7 Kalkvedermos var. *dubius* (*Fissidens dubius* var. *dubius*)
foto Petra van der Wiel

Nieuw: Bolrond muisjesmos (*Grimmia orbicularis*), zeer zeldzame soort, Rode Lijst gevoelig, in één km-hok gevonden, betonnen wand urbane omgeving. Eerstvolgende groeiplaats(en) in de Biesbosch: <https://www.verspreidingsatlas.nl/2760>.

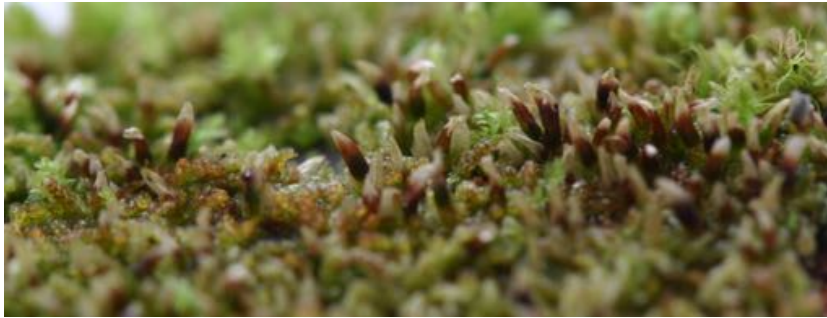
Lang geleden voor het laatst gezien, jaren 20 van vorige eeuw: Glanzend etagemos (*Hylocomium splendens*), vrij algemeen, in tien verschillende km-hokken gevonden. Groeiplaatsen op de Brabantse Wal zijn open berken-eikenbossen met weinig Pijpenstrootje (*Molinia caerulea*): <https://www.verspreidingsatlas.nl/2783#>.

Nieuw: Ruig boomvorkje (*Metzgeria temperata*), zeldzame soort, Rode Lijst gevoelig, in twee km-hokken gevonden, epifytische soort beide keren op Zomereik (*Quercus robur*). Materiaal opgestuurd om te laten controleren door reviseur. Eerstvolgende groeiplaats(en) omgeving Tilburg en Rotterdam: <https://www.verspreidingsatlas.nl/3509>.

Nieuw: Klein tuitmos (*Microlejeunea ulicina*), zeer zeldzame soort, Rode Lijst ernstig bedreigd, in één km-hok gevonden in een moerasbos op loofhout. Materiaal gecontroleerd door reviseur. Eerstvolgende groeiplaats zuidzijde Biesbosch, ook in de rest van Nederland uitermate zeldzaam: <https://www.verspreidingsatlas.nl/3413>.

Nieuw: Krulbladmos (*Nowellia curvifolia*), zeldzame soort, in elf km-hokken gevonden, figuur 8: <https://www.verspreidingsatlas.nl/3422>. Met de vondst van deze soort en Breed moerasvorkje (zie verderop) op dik liggend rottend hout stond de Brabantse Wal ineens in de landelijke belangstelling, met een artikel op Nature Today: <https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=21681> en Vroege Vogels die op tv en radio items daarover maakte: <https://www.bnnvara.nl/vroegevogels/artikelen/oudste-bosreservaat-van-nederland> en <https://www.bnnvara.nl/vroegevogels/artikelen/neptunusmos-zilvermeeuw-salamanders-en-meer>.

Figuur 8 Krulbladmos (*Nowellia curvifolia*), foto Petra van der Wiel

Nieuw, twee soorten Haarmuts: Ronde haarmuts (*Orthotrichum patens*), zeldzame soort, in één km-hok gevonden, epifytische soort, hier op Zomereik (*Quercus robur*). Eerstvolgende groeiplaats langs het Volkerak: <https://www.verspreidingsatlas.nl/3261#>. De andere is Ruige haarmuts (*Orthotrichum speciosum*), vrij algemene soort, in één km-hok gevonden, epifytische soort op Zomereik (*Quercus robur*). Al enkele keren eerder in West-Brabant genoteerd: <https://www.verspreidingsatlas.nl/2849#>.

Lang geleden voor het laatst gezien: Kleine viltmuts (*Pogonatum nanum*), zeldzame soort, in één km-hok gevonden op open zand heideterrein. Voor het laatst gezien eind 19e eeuw, wellicht over het hoofd gezien omdat er kapsels nodig zijn voor determinatie: <https://www.verspreidingsatlas.nl/2910#>.

Nieuw: Korreltjespeermos (*Pohlia camptotrachela*), vrij zeldzame soort, in één km-hok gevonden op kale vochtige bodem. Volgende groeiplaats(en) bij Breda: <https://www.verspreidingsatlas.nl/2914>.

Nieuw: Gewoon pelsmos (*Porella platyphylla*), zeldzame soort, in twee km-hokken gevonden epifytisch op Eenstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*) en Zomereik (*Quercus robur*). Nog niet eerder gezien in West-Brabant, wel net over de grens in Zeeland, in de Biesbosch en in Midden-Brabant: <https://www.verspreidingsatlas.nl/3444>.

Lang geleden voor het laatst gezien: Boomfranjemos (*Ptilidium pulcherrimum*), zeer zeldzame soort, Rode Lijst bedreigd, in één km-hok gevonden op liggend rottend hout. Voor het eerst sinds 1980. Materiaal laten controleren door reviseur: <https://www.verspreidingsatlas.nl/3449#>.

Lang geleden voor het laatst gezien: Riempjesmos (*Rhytidiadelphus loreus*), vrij algemene soort, in dertien km-hokken gevonden. Grote bodem bewonende soort op humus en strooisel, geregeld niet ver van Glanzend etagemos (*Hylocomium splendens*) en/of Pluimstaartmos (*Rhytidiadelphus triquetrus*). Voor het laatst gezien jaren 40 van vorige eeuw: <https://www.verspreidingsatlas.nl/2975#>.

Nieuw: Breed moerasvorkje (*Riccardia latifrons*), zeer zeldzame soort, Rode Lijst gevoelig, zie ook hierboven bij Krulbladmos (*Nowellia curvifolia*). Gevonden in één km-hok, de soort is ter controle opgestuurd aan een reviseur. Dit is misschien wel de meest bijzondere vondst. Het is de enige groeiplaats in ons land ten zuiden van de grote rivieren. De eerst volgende groeiplaatsen zijn Utrechtse Heuvelrug en op de Veluwe, vindplaatsen van deze soort in Vlaanderen liggen dichterbij (Zoerselbos o.a.). Een soort van dik rottend liggend hout: <https://www.verspreidingsatlas.nl/3457>.

Nieuw: Twee soorten achterlichtmos: Gebogen achterlichtmos (*Schistidium apocarpum*), zeldzame soort <https://www.verspreidingsatlas.nl/3288> in één km-hok gevonden op dak van een woning middenin bos. Met wat moeite is deze soort van het dak gehaald. De andere is Fraai achterlichtmos (*Schistidium elegantulum*), zeer zeldzame soort op een betonnen paaltje langs de weg: <https://www.verspreidingsatlas.nl/3290#> Beide soorten zijn gecontroleerd door een reviseur.

Nieuw: Stijf veenmos (*Sphagnum capillifolium*), zeldzame soort, Rode Lijst kwetsbaar, in twee km-hokken gevonden. Beide keren in vochtige laagtes samen met andere veenmossen: <https://www.verspreidingsatlas.nl/3172>.

Nieuw: Riviersterretje (*Syntrichia latifolia*), vrij zeldzame soort, in drie km-hokken gevonden. Langs de grote rivieren geregeld te vinden, daarbuiten incidenteel: <https://www.verspreidingsatlas.nl/3062>

Nieuw: Kalkkleimos (*Tortula lanceola*), zeer zeldzame soort, Rode Lijst bedreigd, in één km-hok gevonden op kalkrijke lemige grond langs verkeerskundig object. Leuke vondst: <https://www.verspreidingsatlas.nl/2933#>

Tot besluit

We vinden dat we in een prachtig gebied mogen rondlopen waarbij we dankbaar zijn voor de vergunningen die we hebben gekregen om terreinen van Brabants Landschap, Natuurmonumenten, Rijksvastgoedbedrijf, Staatsbosbeheer en bij Waterwingebieden te bekijken. Soms waren particulieren enthousiast en konden we op hun erf of land. Bij diverse natuurgebieden is het niet klaar met één bezoek en is er op meerdere vrijdagen gezocht naar het moois aan mosflora. Een enkel keer is het aantal bezoeken opgelopen tot tien keer om alles goed te inventariseren.

Er wacht nog meer onderzoek in stukken die niet eerder zijn gedaan of waar slechts een kort lijstje van bekend is. Dankzij Laurens van de BLWG kan Petra achter de stippen in de NDFF Verspreidingsatlas kijken om ons mossenonderzoek te plannen, daar zijn we erg blij mee!

Dit artikel kan alleen maar geschreven worden door het vele werk wat er in is gestoken door Adrie, Corné, Ed, Fiona, Gerard, Gerrit, Hans (Roosendaal) en Hans (Zuid-Holland), Jetske, Johan, Justus, Koos, Petra, Vera en Wim, waarvoor hartelijk dank!

Figuur 9 Deel van de Mossenwerkgroep aan het werk
foto Petra van der Wiel

De natuur- en klimaatbestendige toekomst van Roosendaal

Soms lijkt het of je iets gemist hebt. Dat gevoel heb ik met het plan van Wageningen Universiteit (WUR) voor een natuurlijker Nederland in 2120. Het plan is al twee jaar oud maar komt pas deze maand onder mijn aandacht. Misschien is de timing er de oorzaak van. Een virusepidemie drukt in 2020 ander nieuws naar de achtergrond misschien. Ergens komt het me ook wel weer bekend voor. Mooie, duidelijke tekeningen met verklarende teksten, die heb ik toch eerder gezien? Het maakt niet uit. Het is een positieve invulling van het Nederlandse landschap met aandacht voor klimaat, gezondheid en natuur. Niet onmogelijk, wij, onze kinderen en kleinkinderen hebben nog 98 jaar de tijd, maar het is wel een uitdaging. (De foto's zijn van de Rissebeek in de omgeving van Haiink, gemaakt door Guus Dekkers.)

Wat me erg aanspreekt in deze natuurvisie is de aandacht voor de hoge zandgronden met zijn beekdalen. Laten we met onze vereniging (KNNV) nu al ieder jaar deze beekdalen inventariseren in het kader van de EVZ. We weten dus precies waar het over gaat.

Vooruitlopend op deze visie van de WUR is gemeente Roosendaal al tijden bezig met haar beekdalen. Hun waarde als ecologische verbindingszone wordt al jaren onderkend en de gemeente heeft ze dan ook als zodanig aangewezen. Waar het makkelijk kan, is de oever verbreed en natuurlijker gemaakt. Daarnaast is er ook al aandacht geweest voor watertekort en wateroverlast met een retentiebekken, meander, stuwen en vistrappen. Als ecologische stapstenen zijn poeltjes aangelegd. Zoals je in de praatplaat van Stowa op de volgende bladzijde ziet, zijn deze stappen een mooi begin van de lange termijn visie.

De resultaten van de inventarisaties van onze KNNV Roosendaal ondersteunen de gepresenteerde toekomstvisie verrassend goed. Als je kijkt naar de vlinders en de libellen zie je dat de eerste inspanningen (namelijk de inrichting van de Molenbeek) een positief effect gehad hebben, denk aan de komst van de weidebeekjuffer en de blauwe breedscheenjuffer.

Vervolg 'De natuur- en klimaatbestendige toekomst van Roosendaal'

Waarvan de uitbreiding weliswaar een landelijke trend is maar die in de "nieuwe" Watermolenbeek toch een thuis hebben gevonden. De inventarisatie in 2022 van de Rissebeek en de Bieskensloop in het buitengebied - met name om en na bij buurtschap Haiink - tussen de intensieve veeteelt laat een heel ander beeld zien. Er zijn nauwelijks libellen en hommels te vinden, ook niet als je hiervoor je best doet. Ook de Sputendonkse beek die in hetzelfde gebied stroomt, levert nauwelijks natuur of verbinding van enige betekenis, geïsoleerd als die is door weg, spoor en intensieve landbouw.

Het lijkt er op dat de tijd is gekomen voor vervolgstappen. Als de beekdalen breder en natuurlijker worden, is er ruimte voor beek-begeleidend bos en natuurlijke meandering. Als de beekdalen breder zijn, is er ook ruimte voor natuurlijkere begrazing, jaarrond met grote grazers - rewilding? Bufferzones tussen bebouwing, intensieve landbouw en de beken zouden kunnen bestaan uit natuur-inclusieve akkers, bloemrijke graslanden, voedselbossen en zelfs klimaatbestendige productiebossen. Natuurlijke beekdalen bevorderen onmiddellijk de gezondheid (minder fijnstof), waterberging, klimaat (verkoeling, opslag van koolzuurgas) en ze kunnen een buffer zijn voor het opvangen van de overtollige stikstof uit de omgeving. Ons welzijn, de natuur en de biodiversiteit zullen onmiddellijk profiteren van deze ontwikkelingen.

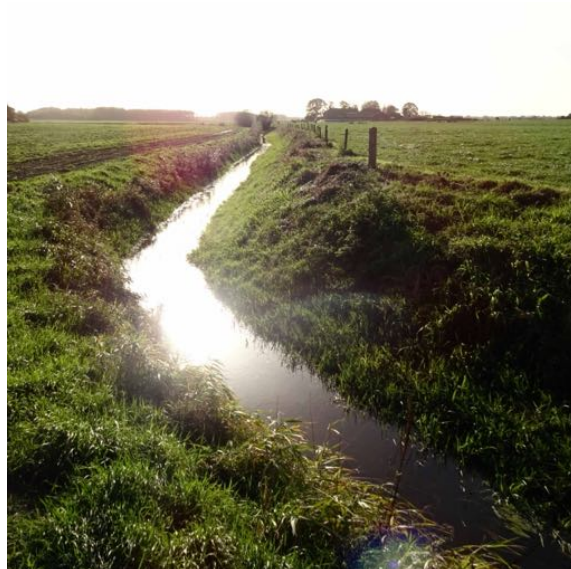
Bron illustratie: <https://www.wur.nl/nl/dossiers/dossier/nederland-in-2120.htm>

Vervolg 'De natuur- en klimaatbestendige toekomst van Roosendaal'

Wat me opvalt, is dat de aandacht nu eens niet gericht is op de bekende natuurgebieden maar op het verwaarloosde buitengebied. De beekdalen zijn dan ook grotendeels in beheer bij de gemeente en Rijkswaterstaat. Misschien kunnen Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en Brabants Landschap een handje helpen met hun ervaring op het gebied van landschapsinrichting. Zolang het buitengebied niet op orde is, valt er van de "natuurgebieden" namelijk niet veel te verwachten, die blijven dan lijden onder de grootschalige milieuvervuiling (stikstof, pesticiden), grondwateronttrekking en versnippering van het landschap. Daar is geen natuurbeheer tegen opgewassen.

Gemeente Roosendaal en Waterschap, heel veel succes gewenst ook namens de kinderen en de kleinkinderen.

Guus Dekkers, november 2022

Bronnen:

- *Inventarisatieverslag insectenwerkgroep KNNV Roosendaal 2022* EVZ: Insecten van de ecologische verbindingzones van Rissebeek en Bieskensloop Roosendaal buiten de bebouwde kom. (CONCEPT)
- *Rewilding in Nederland*, Koen Arts et al., 2022: Essays over een offensieve natuurstrategie, KNNV Uitgeverij
- *Een natuurlijkere toekomst voor Nederland in 2120* - WUR: <https://www.wur.nl/nl/dossiers/dossier/nederland-in-2120.htm>

Paddenstoelen die leven ten koste van andere paddenstoelen

Door: Marike de Haan

Inleiding

Paddenstoelen worden onderverdeeld in saprotrofe soorten oftewel opruimers en symbionten, soorten die samenwerken met een boom of plant en parasieten. Parasieten zijn paddenstoelen die ten koste van een levend organisme leven, dit kan een boom zijn of een plant, een insect of spin, maar het kan ook een paddenstoel zijn. Er zijn enkele honderden soorten paddenstoelen die leven ten koste van een andere paddenstoelsoort. Een klein aantal hiervan komt in dit artikel aan bod.

Kostgangerboleet – *Pseudoboletus parasiticus*

De kostgangerboleet groeit op de voet van exemplaren van de gele aardappelbovist – *Scleroderma citrinum*. De vruchtlichamen van de gele aardappelbovist blijven dan kleiner en zien er soms wat afgeplat uit. De gele aardappelbovist is een zeer algemene soort en de kostgangerboleet staat in de boeken als een algemene soort. Er gaan toch regelmatig jaren voorbij, waarin ik niet één kostgangerboleet aantref. In het verleden hebben we ze gevonden bij de Zurenhoek, Zoomland, Mattemburgh, Oudland en Moretusbos.

Kostgangerboleet op Gele aardappelbovist, bij de Zurenhoek

Parasietbeurszwam – *Volvariella surrecta*

De parasietbeurszwam groeit bovenop vruchtlichamen van de nevelzwam – *Clitocybe nebularis*. De vruchtlichamen van de nevelzwam zien er met de parasietbeurszwam wat misvormd uit, ze zijn meer geplooid, maar ze vormen nog wel sporen. De nevelzwam is een zeer algemene soort; de parasietbeurszwam is een vrij algemene soort. Ook deze soort kom je toch maar zelden tegen. Waarnemingen zijn bekend uit Ulvenhouts bos, de Wouwse Plantage, Moretusbos, de Heemtuin in Rucphen en Oudland. De soort verschijnt opeens en de jaren daarop kun je er vergeefs naar zoeken.

Parasietbeurszwam op Nevelzwam in Oudland

Vervolg *Paddenstoelen die leven ten koste van andere paddenstoelen*

Poederzwamgast – *Asterophora lycoperdoides*

De poederzwamgast groeit bovenop vruchtlichamen van verschillende russulasoorten. Deze russula's worden door de parasiet aangetast, kleuren zwart en kunnen geen sporen meer vormen. De poederzwamgast is vrij algemeen. We hebben hem ooit aangetroffen in het Ulvenhoutse bos, in Dassenberg, Mattemburgh en in Oudland. De nauw verwante plaatjeszwamgast – *Asterophora parasitica* komt eveneens op russula's voor en is matig algemeen. We hebben hem lang geleden gevonden in het Ulvenhoutse bos.

Poederzwamgast op een russula, jonge witte vruchtlichamen en oudere met bruine poeder in Dassenberg

Zwarte truffelknotszwam- *Elaphocordyceps ophioglossoides*

De zwarte truffelknotszwam parasiteert op truffels en schijntruffels die zich in de grond bevinden. Hij groeide vroeger op een vaste plek in Zoomland. Ook in de Oude Buissche Heide was een groeiplaats. Daarnaast hebben we hem ooit in Lievensberg gevonden. De zwarte truffelknotszwam staat in de boeken als vrij algemeen. De laatste tien jaren hebben we hem echter niet meer gevonden.

Zwarte truffelknotszwam in de Oude Buissche Heide, 5 oktober 2010

Ronde truffelknotszwam – *Elaphocordyceps capitata*

De ronde truffelknotszwam parasiteert eveneens op truffels en schijntruffels, die zich in de bodem bevinden. Wij hebben deze soort één keer gevonden in het Ulvenhoutse Bos. De soort wordt aangemerkt als zeldzaam en dat houdt in dat hij in 7 tot 15 atlasblokken voorkomt.

Ronde truffelknotszwam, gevonden in het Ulvenhoutse Bos op 4 november 2009

De foto's in dit artikel zijn gemaakt door Marike de Haan.

18 december 2022

PERSBERICHT

Veelpoot verschenen

Bij de Landelijke Insectenwerkgroep (LIW) van de KNNV is het blad Veelpoot, jaargang 33 nr 2 uitgekomen. Veelpoot is het blad voor de leden van de LIW. Belangstellenden die zich in insecten willen verdiepen worden uitgenodigd een kennismakingsnummer aan te vragen via liw@knnv.nl.

Enkele artikelen zijn

- De aankondiging voor het kamp in 2023 naar Well in Limburg. Een korte terugblik op het weekeinde Ellertshaar in Drenthe (2022).
- Een Spinnendoder die metselspecie steelt van de Rosse metselbij.
- Een indrukwekkend stuk van Aart Noordam over de Getijgerde lijmspuiters (*Scytodes thoracica*) en zijn relaties met het Papiervisje en de Grote trilspin (*Pholcus phalangioides*). Onder de ruim 600 Nederlandse spinnensoorten staat de Getijgerde lijmspuiters volledig apart. Hij maakt geen web, jaagt ook niet zoals wolfspinnen of springspinnen. Het is onze enige spin die prooien van een korte afstand bespuit met giftige lijm. Het is een zuidelijke soort, die het bij ons alleen in en rond huizen uithoudt.
- Guus Dekkers beantwoordt de vraag 'Waarom zoeken wij tevergeefs naar kaasjeskruidkoppes in West-Brabant?'

En dan nog artikelen van de Heelblaadjespalmot en de storkroosnuitkevers.

Met deze artikelen laat de LIW de veelzijdigheid van insectenwereld en de activiteiten van de LIW zien.

Wat is en doet de LIW (KNNV)?

De Landelijke Insectenwerkgroep (LIW) van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging stelt zich de volgende doelen:

1. Het bevorderen van de studie van insecten en andere geleedpotigen (determinatie, biotooponderzoek, gedragsstudie en beheersmaatregelen).
2. Het uitwisselen van activiteiten op lokaal en regionaal gebied.
3. Het organiseren van bijeenkomsten, weekeinden en eventueel kampen.
4. Het bevorderen dat specialisten niet-specialisten helpen en begeleiden in hun studie.

Het lidmaatschap van de LIW staat open voor alle KNNV-leden die geïnteresseerd zijn in het doen en laten van geleedpotigen.

Website: liw.knnv.nl

e-mail: liw@knnv

Foto: Koos van Brakel

Foto's links: Jeanne Lauwen

Wat is en wat doet de KNNV afdeling Roosendaal?

De KNNV Roosendaal, vereniging voor veldbiologie, is opgericht op 28 april 1945. De Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (KNNV) is een vereniging voor actieve natuurliefhebbers en -beschermers.

Onze doelen

De natuur is alles wat leeft, groeit en bloeit. De KNNV is een vereniging die actief in en met de natuur bezig wil zijn: met natuurbeleving, -studie en -bescherming. Door anderen mee te nemen op onze voortdurende ontdekkingsstocht, willen we liefde voor de natuur opwekken en de kennis erover vermeerderen.

Contact KNNV afdeling Roosendaal

Dennescheerderdreef 11, 4707 PK Roosendaal
 Bankrekening: NL64 INGB 0005 2527 76
 e-mail: info@roosendaal.knnv.nl
 Website: www.knnv.nl/roosendaal

Bestuur

Voorzitter

Linda van Meer
 Tel.
voorzitter@roosendaal.knnv.nl

Secretaris

Toine Kalis
secretaris@roosendaal.knnv.nl

Penningmeester en Ledenadministratie

Johan de Graaf
 Tel.
penningmeester@roosendaal.knnv.nl

Natuurbeschermingssecretaris

Jos van den Berg
 Tel.
n.b.secretaris@roosendaal.knnv.nl

Algemeen bestuurslid

Bart Mudde

Excursiecommissie

Geert Engelen
 Tel.
excursiecommissie@roosendaal.knnv.nl

Beheer website

Johan de Graaf
webmaster@roosendaal.knnv.nl

Persberichten

Micha Beuriot
michabeuriot@gmail.com

Redactie & PR-commissie

Annemarie Weldring
redactie@roosendaal.knnv.nl

FLORON district 18 Noord-Brabant Markiezzaat, districtcoördinator

Petra van der Wiel - van den Dool
 Tel.

Contactpersonen werkgroepen

Insectenwerkgroep

Jack Huijps
 Tel.

Amfibieën- en vissenwerkgroep

Bernadet Adriaenssens
 Tel.

Vogelwerkgroep

Jan van den Berg
vogelwerkgroep@roosendaal.knnv.nl

Beheerwerkgroep

Bernadet Adriaenssens
 Tel.

Zoogdierenwerkgroep

Joke Stoop
 Tel.

Paddenstoelenwerkgroep

Marike de Haan - Zaalberg
Paddenstoelenwerkgroep@roosendaal.knnv.nl

Mossenwerkgroep

Adrie Gladdines
 Tel.

Plantenwerkgroep

Hans Backx en Petra van der Wiel
 Tel. (Hans)

Fotowerkgroep

Linda van Meer
 Tel.
fotowerkgroep@roosendaal.knnv.nl